

## **БАЗЕЛЬСЬКІ ПРИНЦИПИ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ФАКТОР ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

Визначальними для України в останнє десятиліття стали проблеми інтеграції у світову та європейську економічну та фінансову системи. Однією з найважливіших складових інтеграційних процесів стала європейська банківська система, яка динамічно розвивається. Динаміка розвитку банківських відносин між Україною та світовою спільнотою неможлива без застосування в нашій банківській системі тих привил поведінки, міжнародних банківських правових актів, що застосовуються в інших банківських системах країн світу.

Дослідження правового регулювання банківського права взагалі і банківського нагляду зокрема займалися провідні вітчизняні науковці у сфері банківського права: А.О. Селіванов, О.П. Орлюк, Є.В. Карманов, О.А. Костюченко та зарубіжні: Єрпильова, А.В. Шамраєв, А.А. Вишневський. Наше дослідження даного інституту було б неповним, якщо поза увагою залишаться ті чисельні фактори, що визначають зміст сучасних джерел банківського права. Тим більше, що без врахування багатьох з них створення нових нормативно-правових актів у сфері банківської діяльності є неможливим.

Аналіз наукових праць вищевказаних авторів дає підстави стверджувати, що основу системи джерел банківського права складають нормативні джерела, тобто ті, що відображають зовнішній вираз, форму правового регулювання банківських відносин, що є результатом правового регулювання. Але необхідно відмітити, що у системі джерел банківського права слід виділяти і такі, що визначають зміст сучасних норм банківського права, їх історичні витоки, а також ті, що обумовлюють місце правових норм у системі права. Це можливо за допомогою аналізу окремих умов, чинників, рушійних сил будь-якого процесу, явища – факторів.<sup>1</sup>

За походженням зазначені фактори можна поділити на зовнішні і внутрішні. Внутрішні фактори існують в середині нашої держави і вони є результатом розвитку правової науки або юридичної практики. До перших можна віднести правову доктрину, до других – правові звичаї, судову практику, та локальні акти банків.

Зовнішні фактори формуються у міжнародному правовому просторі і до них належать як результати міжнародної діяльності держави – різноманітні конвенції, угоди тощо, так і акти міжнародних організацій і інших суб'єктів.

Яскравим прикладом зовнішніх факторів, які впливають на формування правового регулювання одного з інститутів банківського права – банківського нагляду – може служити нормотворча діяльність Комітету з банківського нагляду (“Базельський комітет”). Розорення у 1974 р. західнонімецького Bankhaus Herstat внаслідок валютних та інших втрат мало руйнівні наслідки для світового міжбанківського ринку і звернуло увагу світової спільноти на необхідність розширення міжнародного співробітництва в галузі банківського контролю і

---

<sup>1</sup> Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2002. – с. 1314.

виводу його на якісно новий рівень. Це призвело пізніше до формування під егідою Банку міжнародних розрахунків Комітету з банківського нагляду, який за місцем розташування у Швейцарському місті Базель отримав назву Базельського комітету. До складу Базельського комітету увійшли представники органів банківського нагляду та центральних банків країн “великої десятки” (Бельгія, Канада, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Нідерланди, Швеція, Великобританія, США), а також Швейцарії і Люксембургу.

Найважливішим результатом роботи Базельського комітету можна вважати розроблені ним принципи ефективного банківського нагляду. За визначенням Базельського комітету, досягнення відповідності основним принципам кожною країною буде важливим кроком на шляху поліпшення як національної, так і міжнародної фінансової стабільності. Ефективний банківський нагляд разом з ефективною макроекономічною політикою має стати основним інструментом забезпечення фінансової стабільності в кожній країні.

При відпрацюванні основних принципів ефективного банківського нагляду базовими були наступні положення:

- основною метою нагляду є зменшення ризику втрат для вкладників та інших кредиторів, а також підтримка довіри до фінансово-банківської системи;
- органам нагляду необхідно сприяти організації ринкової дисципліни за рахунок встановлення ефективного корпоративного керівництва (через створення необхідної структури та переліку обов’язків для правління банку та його керівництва), а також сприяти збільшенню прозорості ринку для полегшення контролю;
- для ефективного виконання своїх обов’язків співробітники наглядових органів повинні мати операційну незалежність, засоби і повноваження для отримання інформації як на місці, так і дистанційно, а також повноваження для застосування прийнятих ними рішень;
- органи нагляду повинні повністю розуміти природу банківських операцій та контролювати, наскільки це можливо, ризики, з якими стикаються банки;
- ефективний банківський нагляд вимагає оцінки рівня ризику окремих банків і, відповідним чином, розподілу ресурсів;
- органи нагляду повинні бути впевнені у тому, що ресурси банків (включаючи статутний капітал, кваліфіковане керівництво, ефективну систему внутрішнього контролю та бухгалтерської звітності) достатні для того, щоб брати на себе той чи інший ризик;
- необхідне тісне співробітництво з органами нагляду інших країн, особливо при міжнародних банківських операціях.

Банківський нагляд повинен створювати ефективну та конкурентоздатну банківську систему, яка б реагувала на потреби населення в наданні якісних фінансових послуг за розумну вартість. Необхідно розуміти, що завжди існує рівновага між рівнем захисту, який пропонує нагляд, та вартістю фінансової діяльності посередників. Чим нижче ступінь сприйняття ризику банками і фінансовою системою, тим більше дієвим повинен бути нагляд.

Нагляд не може виступати гарантом проти банкрутства. В ринковій економіці банкрутство є протилежною стороною того, що суб’єкт бере на себе ризик. Те, яким чином здійснюється процедура банкрутства, збитки, які при

цьому будуть понесені, є політичним питанням, яке породжує дискусії, наскільки повинна підтримуватися банківська система за рахунок громадян. Тому такі питання не можуть знаходитися тільки у полі зору органів нагляду.

Банківський нагляд повинен динамічно реагувати на всі зміни на ринку, виявляти готовність періодично переглядати політику та практику нагляду з урахуванням нових змін та тенденцій на ринку. Для цього необхідна достатньо гнучка законодавча система.

З урахуванням викладеного Базельський комітет сформулював 25 принципів ефективного нагляду за банківською діяльністю.

Таким чином, принципи банківського нагляду, сформульовані Базельським комітетом, стали концептуальним фактором правового регулювання банківського нагляду в Україні. Зокрема, ці принципи повністю враховані при розробці Національним банком України Інструкції “Про порядок регулювання діяльності банків”, затвердженої Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 № 368, Положення “Про валютний контроль”, затвердженого Постановою Правління НБУ від 08.08.2000 № 49, Положення “Про порядок здійснення Національним банком України наглядових функцій щодо банків, діяльність яких пов’язана з державною таємницею” від 28.12.2002 № 538, Положенням “Про порядок здійснення банком операцій за гарантіями в національній та іноземній валютах”, затвердженого Постановою Правління НБУ від 15.12.2004 № 639.